

ԱՅԼԵԻԱՅԼԵ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզ, 15 Յունիս 1920:

Հայաստանի Հանրապետութեան Պատուիրակութիւնը Մայիս 28ի առթիւ ստացած է բաղմամբիւ հեռագիրներ եւ գրութիւններ աշխարհի չորս կողմը սփռուած հայ հաստատութիւններէ եւ անձերէ, որոնք կը հաղորդեն անկախութեան երկրորդ տարեդարձին օրը սարքուած հանդէսներու մասին, միաժամանակ յայտնելով սրտագին շնորհաւորութիւններ եւ մաղթանքներ:

Պատուիրակութիւնս անհուն գոհունակութեամբ եւ սրտի բերկրանքով անգամ մըն ալ կ'արձանագորէ ամբողջ հայութեան հայրենասիրական զգացումներուն այս ջերմ արտայայտութիւնները, որոնց թարգմանը եղած է Հայաստանի Արաքսապետին մօտ:

Զանուն իր կառավարութեան Պատուիրակութիւնս հրապարակով շնորհակալութիւն կը յայտնէ իր բոլոր հայրենակիցներուն, որոնցմէ իւրաքանչիւրին առանձին պատասխանելու դիւրութիւնը չունի:

Հայաստանի Հանրապետութեան
Պատուիրակութեան նախագահ

Ա. ԱՀԱՐՈՅԵԱՆ

2. «Փիւնիկ», գրական ամսաթերթ, Պոսթոն, տարի 1920, թիւ 5 (Մայիս): — Հայկական սարսուռներու մէջ՝ անէացած նահատակ մտաւորականներու եւ անմահ քերթողներու նուիրուած է թիւս, 62 էջ հոծ բովանդակութեամբ: Գեղեցիկ գաղափարի մը մարմնացումն է այս, որով կը յարգուի ու վառ կը պահուի հայ իմացական պանտէոնին յիշատակը:

Հարեւանցիկ ակնարկ մը նետենք բովանդակութեան:

Վահէ-Հայկի սիրելի գրչի ներքեւ՝ վերջապէս իւր արժանի գնահատումը կը գտնէ «ցեղին ամէնէն հարազատ արգանդէն փլթած» Յովհ. Յարութիւնեանը, գաւառացի գրագէտ «Թլիպտիցին»: Ի յայտ կը բերէ ընդհանուր տեսութենէ մ'ետքը՝ «նորեկներու երէց»ին գրութիւնները՝ միշտ պատկերացնող, միշտ պարզ, միշտ մտերիմ՝ ժողովրդեան, կը վերլուծէ գլխաւոր

երկերուն արժէքն ու կու տայ անոնց նկարագիրը, կը հիանայ հայ «գրական վերածնունդի հսկային» վրայ, առանց սակայն կոյր պաշտում մնուցանելու իւր մէջ: «Հօր, համեղ ու քնարերգական սրամտութեամբ գաւառական կեանքի պատկերներ գծող»¹ մտաւորականիս անտիպ մնացած երկերն համեմատութեամբ տպուած են երուն՝ շատ աւելի են: Ափսոս որ մեծագոյն մաս մը ոչնչացաւ արհաւիրհքի օրերուն. մնացածն ալ անշուշտ դատապարտուած է աներեւոյթ ըլլալու, եթէ հայ գրագէտները չաշխատին փրկել այս թանկագին բեկորներն՝ յանձնելով տպագրութեան: Նոյնը կը կրկնենք նաեւ միւս մտաւորականներու համար:

Վահէ-Հայկի երկրորդ գրութիւնը դամբանական մը կրնանք անուանել՝ ձօնուած Ռուբէն Զարդարեանի (Էփտահար). «Սարէ սար, ձորէ ձոր անցած» կը խօսի իւր վարպետին հետ, կը խօսի միեակ, յուզուած բարախուն սրտով: Ո՛ր է հիմայ անիկա. «վարպետ, որ քարերուն ու ծառերուն ըսիր վերջին խօսքդ, որ հորիզնին նայեցար վերջին անգամ... լսեցիր արդեօք հայրենի հովերուն ու գետերուն ալիքները, որ հազար հազար կոյսերու ու մանկիկներու աղաղակները շալկած՝ եկան այրելու, ախ, բիւր անգամ խոցոտ օրհասականի ականջներդ: Բայց մենք լսած ենք այն աղաղակները, տեսած ենք զարհուրանքները, Վահէ-Հայկ, անոնք ալեկոծեցին մեր սրտերը. այժմ ինչո՞ւ կը փոթորկես նաեւ վաստակաւոր վարպետիդ անթաղ ոսկորներուն խղճմտանքը...»

4. Սիտալ², այս տարագիր որը գուսանն՝ այցի կ'եղէ հայ քերթողներու շիրմին. կ'անցնի անտառ ու դաշտ ի խնդիր անոնց դամբանին. բայց չի գտներ եւ ոչ մէկ հետք անոնցմէ: Ու կը դառնայ ազատ Հայ Երկիրն, հոն՝

«Կեցած հարուստ արտին մէջ ոսկի ու լիք հասկերուն»

կը լսէր թէ ինչպէս՝

«Հայ մշակը՝ Հացին երգ» կը ցնծերգէր հովերուն:

Ուրիշ տեղ մը քերթուածներ կը կարդան «ցեղին Սիրտ»էն. կը հնչէ ժիր հովիւին սրնգի

¹ Հմմտ. «Մասիս» 1899, էջ 325:

² Բանաստեղծի քերթողական ոգին ու խոստմնալից ապագան լաւ ըմբռնած է Մ. Յ. Անանիեան՝ անոր «Գուսանեղբայրուն» նուիրած երկսիւնակի մէջ. տես «Կոչ» նակ» 1920, էջ 24:

ձայնը, որ կը նուագէր իրեն ծանօթ տաղեր ու երգեր:

Կը տեսնէ «վրէժի ասպետներ ու հայ քաջեր լուսապաշտ»:

Որ «կռուի երթ» գողալով կը դիմէին մարտի դաշտ:

Գտած էր վերջապէս անոնց հետքը. անմահացած էր անոնց յիշատակն՝ իրենց «յոյգերէն եւ արուեստէն հարբած ամբողջ ցեղին քով»:

Յովհ. Աւագեան վարժ փետուրը նուիրած է Արտաշէս Յարութիւնեանի (կարօ) եւ Գրիգոր Զոհրապի. այս վերջնոյս վրայ գրուածն արտագրութիւն է 1918 Նոյեմբեր թուէն. որով կը թարմացնէ այսու ընթերցողին յիշողութիւնը: Գիտողութիւն մը սակայն: Լաւ յատկութիւնները գրուատեղ՝ նոյն իսկ ծայրայեղօրէն՝ խոտելի չէ. բայց ինչ պիտի ըսենք երբ անոնց հետ կը խառնուին նաեւ անոնց հակապատկերներն ու կը գտնեն միշտ պաշտպանողներ, ամէն բան միակնի տեսողներ եւ ընտրած միտքն ամէն գնով բարձր բռնելու ճգնողներ. եւ ասոնք են ահա «հին ըմբռնումներու» կապուած մնալ չուզողները, հին ըմբռնումներ, որոնցմէ «չեն կրցած զերծ մնալ թրքահայ գրողներէ շատերը (!):

Արտաշէս Յարութիւնեանը սակայն իւր ամէն տեսակէտներովը ներկայացած է հոն. Յ. Աւագեան քամած է անոր ուղի ու ծուծը, գրական ու քննական արժէքն եւ թերի կողմերը: Կարօն ճոխ է բառամթերքով, քերթուածները խնամուած՝ ձեւի եւ իմաստի տեսակէտով, թէեւ զուրկ յոյզ ու խանդավառութենէ — այդ կենսարար շունչէն. ան երբեմն ի յայտ եկած է իբրեւ կրքոտ վիճաբանող՝ ռաւանիս ընելով փրցուն գրիչներու հետ նաեւ կարկառունները, բայց այսու հանգերձ ան պատգամաւոր հանդիսացած է անկեղծութեան եւ ճշմարտութեան:

Եր. Մէլէքեան ուղղակի հիացած կ'երեւայ արեւմտահայ նոր գրականութեան յաջողագոյն բանաստեղծ վարուժանի եւ անոր արուեստին վրայ: Գնահատումի փորձ մ'է այս՝ այնքան ինքնատիպ-որքան յանդուքն, այնչափ երեւակայուն-որչափ կորովի ստեղծագործ հանճարի քերթութիւններուն: Ամբողջ գրութիւնը լի է ռաւանաւորներով, ուր կը տեսնուին փարթամ եւ ակնապարար պատկերներ, որոնց թարմ, կենսաւէտ, յուսադրող շունչէն ձգուած ան չի գիտեր ուր կանգ առնուլը: — Յաջորդ գրու-

թիւնն ալ կենսագրական, բայց աւելի նկարագրական գիծեր կու տայ բանաստեղծի կեանքէն ու ինքնատիպ էութենէն:

Մի եւ նոյն հոգեւորութեամբ Գ. Ռուբէն Զիլինկիրեանի (Ռ. Սեւակ) եւ Ատոմ Եարձանեանի (Սիամանթօ) նուիրուած գնահատականին, կը յաջորդեն երկու անտիպ ռաւանաւորներ՝ Ռուբէն Զարգարեանէ եւ Գ. Վարուժանէ, եւ արձակ երգ մը՝ Տիգրան Զէօկիրեանէ: Վերջին երեք թուղթն ալ համառօտ կենսագրականներ են մնացած հայ մտաւորականներուն:

«Փիւնիկ»-ի այս թիւն ամենայն դրուատեաց արժանի է: Կը մաղթենք, որ այն սատար ըլլայ նորանոր բեղուն գրիչներու վերածնունդին եւ հաւաքածոյ ընտիր գրութիւններու:

* * *

Ամերիկահայ լրագրութիւնը վերջերս կաւերոր շարժում մը մեր առջեւ պարզեց: «Սիւտան» եւ «Արդարութիւն Զայն» դադարեցան, բայց ոչ գրելէ: Առաջինը միացաւ «Կոր Կեանքի», երկրորդն ալ «Վերածնունդ»-ին, ինչ հետ, անշուշտ գործելու համար միացեալ ուժով եւ համերաշխ կորովով, եւ աւելի ճով ու խնամուած թերթ հրամցնելու ընթերցողին: Յառաջագէտ՝ օրինակ մը պէտք ենք համարիլ այս՝ ներկայ ժամանակիս եւ թէ՛ ընդհանրապէս, երբ ամէն գրիչ շարժել գիտցող՝ կը մրոտէ թուղթ մը ու մէջտեղ կը նետէ, բայց քիչ ետքն աներեւոյթ կ'ըլլայ, հազար ու մէկ պատճառներ յերկարելով: Աւելորդ է մի առ մի շարել երկայն տողանք թէ՛ նոր եւ թէ՛ հին վաղամեռիկ թերթերու, որոնք դեռ փթեցուլ չը սկսած փտեցան: Հրապարակէն քաշուեցաւ ահա «Արդարութեան Զայն» ալ, բայց ինչ յաղթական փողով, իւր «միտան լրացուցած» ըլլալու գոհունակութեամբ, ու հվերայի դեր կատարած ըլլալու հաւանորթութեամբ եւ արդէն իրեն ձգած ըլլալով «բոլոր կուսակցական ըմբոստ եւ ընդվզող մարտիկներն», եւ այն — 40 թիւով: Մինչ ուրիշները 40 անգամ 40 ուլ նման յաջողութիւն մը չեն կրնար ձեռք բերել: Ան կը քաշուի հրապարակէն՝ միանգամայն Հեփեստեան շանթ արձակելով — դարձեալ ծառանալ, երբ իւր ճիգերով պարտուած «Հայ Ազէֆը», դարձեալ փորձէ իր չարիքի մանգաղը շարժել դէս ու դէն:

Լուիկ մնչիկ տեղը նստիլ գիտէինք, բայց անձամբ գլխուն պտակ դնելով հեռանալ — չէինք գիտեր:

* Ռ. Ռ.